

AHİLİK VE SİYASET

Yrd. Doç. Dr. Kayhan ATİK
Kırıkkale Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
kayhanatik@hotmail.com

ÖZ

Ahilik teşkilâtı, XII. yüzyıldan başlayarak, XX. Yüzyıla kadar Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletinde siyasî, sosyal, iktisadi ve dinî- ahlakî fonksiyonu olan önemli bir kurumumuzdur.

Ahilik diğer fonksiyonlarının yanında siyasî hayatta da önemli bir yere sahip olmuştur. Her zaman devletin yanında olmuşlar, devlete her yönüyle yardımcı olmuşlardır. Yeri geldiği zaman idareci, yeri geldiği zaman asker olarak devlete hizmet etmişlerdir. Düzenin bozulduğu anarşi ortamlarında, toplumun huzuru için gereken tedbirler alınmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192- 1196), İzzeddin Keykavus (1211- 1220), Alaeddin Keykubat (1220- 1237) Abbasi halifesinin gönderdiği Fütüvvet şalvarı ve kuşağını giyerek, Ahiliğe girmişlerdir. Bu sultanlar Ahileri ve Ahi liderlerini himaye etmişlerdir.

Anadolu Selçuklu Devleti, Moğol tahakkümüne girince siyasî düzensizlikler başlamış ve şehir hayatında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. İşte bu düzensizlik ve kargaşa dönemlerinde şehrin idaresini bir ahi lideri eline almıştır. Bu sayede ahiler hem kendi şehirlerini hem de çevrelerinin emniyet ve asayişini korumuşlardır. Siyasî istikrar olmayınca şehirler ahiliğe ve esnaf birliklerine dayanarak hiç olmazsa belediye ve idare bakımından kendilerine yetmeye çalışmışlardır. Zaman zaman polis teşkilâtı gibi çevrenin asayişini de korumuşlar. Ahiler Selçuklular döneminde bazı istisnalar hariç devamlı hükümdarın izlediği siyaseti izlemişler ve onun yanında olmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da büyük hizmetleri olmuştur. Osmanlı Beyliği'nin ilk yöneticileri Osman Bey (1299-1326) Orhan Bey (1326-1361), I. Murad (1361-1389) Ahi teşkilâtının bire üyeleri idi. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve gelişmesinde her zaman birinci planda olmuşlar. Savaşta ve barışta Ahilik teşkilâtı önemli fonksiyonlar icra etmiştir. Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesi yeterince güçlendiği zaman, Ahi teşkilâtının desteğine gerek kalmamış, teşkilâtın siyasî fonksiyonu geri planda kalmıştır.

Anadolu'daki Ahilik yukarıda kastettiğimiz dört fonksiyon üzerine kurulmuştur. Asıl fonksiyonu ise tabiatıyla iktisadi fonksiyonudur. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde merkezi otorite zayıfladığı zaman, Ahilik teşkilâtının siyasî fonksiyonu ortaya çıkmış; merkezi otorite kuvvetlenince Ahiliğin siyasî fonksiyonu ortadan kalkmıştır.

Ahilik teşkilâtı Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde vatanına, devletine ve milletine bağlı, asırlarca çok önemli hizmetler veren önemli bir kurumumuzdur.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Siyaset, Anadolu Selçuklu Devleti, Osmanlı İmparatorluğu

AKHISM AND POLITIC

Abstract

Akhism community is an important organization that has had political, social, economical and religious-moral functions in Seljuks of Anatolia and Ottoman Empire beginning from 12th to 20th century.

Akhism, besides its other functions, had an important place in politics. They always stuck by the state and helped it at all points. They served the state as statesmen and soldiers as may be required. The necessary precautions were taken for the peace of the community in the anarchy times when the order spoiled. In Seljuks of Anatolia, I. I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192- 1196), İzzeddin Keykavus (1211-1220), Alaaddin Keykubat (1220- 1237) joined Akhism wearing the baggy trousers and belt of Futuwwa that the caliph of Abbasi sent. These Sultans protected Ahi community and Ahi leaders.

As Seljuks of Anatolia passed under the yoke of Mongols, political disorders began and considerable changes occurred in the civic life. In this period of disorder and chaos, an Ahi leader took the charge of the city. So, Ahi community protected their own city and insured the public peace of the neighboring community at the same time. In absentia of political stability, the cities tried to be self-sufficient relying on Akhism and trade guilds in terms of civil government and administration. From time to time, they protected the public peace like constabulary. Ahi community always followed the policy of the emperor except for some exemptions and they were always on his side.

They also served critically for the foundation of Ottoman Empire. Osman Beg (1299-1326) Orhan Beg (1326-1361), I. Murad (1361-1389) who were the first leaders of the Ottoman Sultanate were the members of Ahi Community. They always stood in the forefront in the foundation and development of Ottoman Empire. Akhism community carried out crucial functions both in war and peace. When the central authority of Ottoman Empire got strength decently, there wasn't any need for the support of Ahi community anymore, and the political function of the organization remained in the background.

Akhism in Anatolia was established on the four functions that we mentioned above. However, its main function was the economic function by its very nature. As the central authority developed weakness in Seljuks of Anatolia and Ottoman Empire, the political function of Akhism organization occurred; as the central authority got strength, the political function of the organization disappeared.

Akhism organization is a very important institution that has provided crucial services for Seljuks of Anatolia and Ottoman Empire for ages.

Key Words: Akhism, Politics, Seljuk Sultanate of Anatolia, Ottoman Empire

GİRİŞ

Ahilik teşkilâtı, XIII. yüzyılda Anadolu Selçukluları devrinde kurulmuş olup dönemin en önemli ekonomik, sosyal, siyasî olaylarından biri olan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda rol oynayan Türk medeniyetinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ahiliğin menşei hakkında iki ayrı görüş vardır. Bunlardan birisi, Ahiliğin Arap-İran kökenli Fütüvvet kurumundan geldiği görüşü, diğeri ise, Ahiliğin Fütüvvet teşkilâtından tamamen ayrı, Türklere ait bir kurum olduğu tezidir.

Ahiliği, Fütüvvet teşkilâtının, Anadolu'daki tezahürü olarak nitelendiren araştırmacılara göre; "feta" Arapça bir kelimedir, cömert, yiğit, delikanlı anlamına gelir. Fütüvvet ise mastardır, cömertlik, yiğitlik, kahramanlık manasındadır. Cahiliye döneminde, Arap toplumunda, toplumun ve çevrenin takdirini kazanmak için cömertçe davranışlarda bulunulurdu. Buradaki gaye, şahsi menfaat sağlamadır. Daha sonraları, İslamiyet'in ortaya koyduğu cömertlik ve şecaat anlayışı ile cahiliye çağı, Fütüvvet ruhu kaynaşmış, ilk Müslümanlardaki mücadele azmi ve cihad ruhunun doğmasına vesile olmuştur. Ayrıca yine, H.III/M.IX. asrın başlarından itibaren İslam dünyasında ortaya çıkan Tasavvufî hareket de, yeni bir dinî anlayış ve yaşayış getirirken, Fütüvvet anlayışındaki, silahla savaşmak, düşmanı kahretmek yerine, son derece dürüst, cömert, yardım sever, hoşgörü sahibi bir tipin çıkmasına zemin hazırlamıştır. (Gölpınarlı 1952: 74-80; Taeschner 1972: 203-235; Taeschner 1955: 1-32; Kocatürk 1986: 14-30.

Bilindiği üzere Emeviler zamanında, Irak çok kanlı olaylara sahne olmuştur. Hz. Ali ve Muaviye savaşı, Hz. Hüseyin'in şehid edilmesi, Hz. Hüseyin'in intikamını almak için girişilen savaşlar gibi. Arap olmayan Mevâlî halk ise, Emevilere karşı isyan ettiler. Çoğu kez bu isyan kanlı bir şekilde bastırıldı. Sonunda Ebu Müslim Horasanî başkanlığında, Emevilere karşı başlatılan hareket ve nihayet Abbasiler tarafından Emeviler'in iktidarına son verilmiştir. Daha sonra Abbasiler kin ve nefret dolu intikam duyguları ile Emevilere karşı katliam hareketlerine girişmişlerdir. İslam dünyasında meydana gelen bu sosyal ve siyasî hadiseler, Fütüvvet anlayışının doğmasının en büyük etkenleri olmuştur.(Bayram 1991:12-29.)

Fütüvvet anlayışı, H.III./M.IX. yüzyıldan sonra teşkilâtlanmaya başlamıştır. Bu dönemde Fütüvvet ehlinin "Ayyâr", "Şatır" olarak nitelenen asker üyeleri, "Reisü'l-Fityan" veya "Reisü'l-Ayyârın" denilen başkanlarının emrinde siyâsî, sosyal ve askerî olaylarda rol oynadıkları görülmüştür. XII. asrın başlarında Abbasi Halifesi Nâsır li-dinillah (Hilafeti 1180-1225) bazı siyâsî gayelerini gerçekleştirmek için Fütüvvet birliklerinden yararlanmak maksadıyla, İslam dünyasında Fütüvvet hareketini yeniden düzenlemiş ve yeni bir temele oturtmuştur.(İbn Esir 1987: 63; Bayram 1991:12-20; Cahen 1994: 197; Ruben 1947: 603-640.)

Ahiliğin, Fütüvvet kurumundan etkilendiği ve onun devamı olduğu görüşünde olan araştırmacılara göre; Ahilik, Fütüvvet teşkilâtının Anadolu'daki değişik bir tezahürüdür.(Babinger-Köprülü 1996: 18; Ocak 1996: 261-263;

Taeschner 1955: 1-32; Taeschner 1972 203-235; Ocak 1996: 129-138; Güllülü 1992: 29-36; Soykut 1971: 83; Cahen 1994: 197.)

Ahiliğin menşei ile ilgili ikinci görüş ise, Ahiliğin tamamen Türklere ait bir kurum olduğu tezidir. Bu görüşü benimseyen araştırmacılar şu görüşleri ileri sürmektedirler: Ahi kelimesi Arapça bir kelimedir ve kardeşim anlamına gelir. Bu görüşe göre kelime Arapça ahi kelimesinden değil; Türkçe eli açık, cömert, yiğit anlamına gelen "akı" kelimesinden gelmektedir. Ahiliğin tamamen Türklere ait bir kurum olduğunu savunanlar, "akı" sözcüğünün *Divân-ı Lugâti't-Türk*'de aynı anlamda kullanıldığını belirterek, tezlerini kuvvetlendirmişlerdir. Ayrıca bu görüşte olan araştırmacılar, Fütüvvetçiliğin yüzyıllarca bu adla devam edip gelirken ve Anadolu'da bu isimle anılırken, Türklerin meskun olduğu yerde "Fütüvvet" adını bırakarak "ahi" şeklinde başka bir Arapça kelime ile anılmaya başlamasının garip olduğunu da ileri sürmektedirler. (Çağatay 1989:43-46; Kocatürk 1986: 14-30.)

Anadolu'da Ahiliğin ortaya çıkması ise şöyle gelişmiştir. Bilindiği gibi, Türkler XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'ya yayılmaya başlamışlar, özellikle 1071 yılında Bizanslılarla yapılan Malazgirt Meydan Savaşı'nı kazandıktan sonra, tamamen Anadolu'nun içlerine girmişlerdi. Büyük çoğunluğu göçebe olan Selçuklu Türkleri yavaş yavaş köylere, kasaba ve şehirlere yerleşmişlerdi. Fakat şehirlerde sanat ve ticaret uzun yıllar Türk ve Müslüman olmayan yerli halkın elinde idi. Bu durum böyle devam ederken Moğollar, Türkler için tehlikeli bir unsur olmaya başlamış; Buhara, Semerkant ve Taşkent gibi Türk şehirlerini yerle bir ederek, halkı kılıçtan geçirmişlerdi. Bu insan kırımından kaçanların bir kısmı İran'da kalırken, büyük bir kısmı ise Anadolu'ya girdi. Anadolu'ya gelenlerin ekseriyeti, Harezm bölgesinin şehir ve kasabalarının esnaf ve sanatkârlarıydı. Bu doğudan gelen sanatkâr ve tüccar Türklerin, yerli tüccar ve sanatkârlar karşısında ayakta kalabilmeleri ve onlarla yarışabilmeleri ancak aralarında bir örgüt kurarak, dayanışma sağlamaları ile mümkün olabilirdi. (Şeker 2002: 278-280; Çağatay 1989: 46-49; Ecer 1986; 153-155; Kocatürk 1986: 14-40; Atik 2003: 179-191.)

Ahiliğin Türklere ait bir kurum olduğunu savunan araştırmacılar, Anadolu'da Ahiliğin Moğol saldırısı sebebiyle Anadolu'ya Türk göçlerinin başlamasından hemen sonra kurulması ve daha önce, Fütüvvetin yaygın olduğu İslam dünyasında böyle bir kurumun veya benzerinin bulunmayışından dolayı, Ahiliğin Türklere ait bir teşkilât olduğu kanaatindedirler. Bize görece Ahilik Fütüvvet kurumundan etkilenen ve onun devamı olarak Anadolu'da değişik bir şekilde tezahür etmiş bir teşkilattır. Ahi kelimesi ister Arapça, isterse Türkçe kökenli olsun, kelimenin bütün anlamları bu teşkilâtın temel misyonuna oldukça uygun düşmektedir. Ahi teşkilâtı hem kardeşlik derecesinde birbirine bağlı, hem de cömert, yiğit, yardımsever bir özellik taşımıştır.

A-Selçuklu Dönemi

Ahilik teşkilâtı belki başlangıçta Anadolu'da ekonomik sebeplerden dolayı ortaya çıkmıştır. Fakat sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, siyasî ve dinî-ahlakî fonksiyonları da olan ve Türk milletinin hayatını tanzim ederek asırlarca varlığını devam ettiren bir kurum olmuştur.

Fütüvvet anlayışı, H.III./M.IX. yüzyıldan sonra artık teşkilâtlanmaya başladığını ve üyelerine de "Ayyâr", "Şatır" dendiğini belirtmiştik. Her ne kadar Fütüvvet Teşkilâtının Anadolu'ya Türk göçlerinin başlamasından hemen sonra kurulduğu kanaati yaygınsa da; Türkler Büyük Selçuklular zamanında Ayyârlarla tanışmışlardı. Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey Nişabur'a gittiğinde, Ayyârların kuvvetleri çoğalmış ve buradaki zararları artmıştı. Dolayısıyla bunlar yağma ediyor, adam öldürüyor, istediklerini yapıyorlardı ve kimse de bunlara mani olamıyordu. Tuğrul Bey şehre girince Ayyârlar ondan korkmuşlar, bu fenalıklarından uzaklaşmışlar ve halk da rahat bir nefes almıştı. (Bündari 1943: LXI; Çağatay 1952: 51-68).

Anadolu Selçuklu Devleti'nde Ahilerin muhtemelen siyasî bir olayda ilk defa önemli bir rol oynadıklarına şu hadise ile tanık oluyoruz. Bilindiği üzere II. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra veliahdı olan en küçük oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev tahta geçti. (1192-1196). Kardeşi Tokat Meliki Rükneddin Süleyman Şah ise tahtı ele geçirmeyi istiyordu. Konya üzerine yürüyerek, dört ay muhasara etti. Neticede şehrin ileri gelenleri Süleyman Şah'a elçi göndererek muhasaradan vazgeçerse sefer masrafının üç taksitle ödeneceğini belirttiler. Eğer ülkeyi almakta kararlı ise, Sultan'a, çocuklarına, taraftarlarına ve hazinesine dokunmayacağını ve Sultanın istediği yere gitmekte serbest olduğu hususunda güvence ve yeminnâme (ahidnâme) vermesini istediler. Süleyman şah şehri almakta kararlı olduğunu bildirdi. İki taraf arasında imzalanan antlaşmadan sonra Gıyâseddin Keyhüsrev şehri terk etti.

İşte bu hadisede ahiler büyük rol oynamışlardır. Rükneddin Süleyman Şah'ın muhasarası dört ay sürünce, Konya ahileri ve fityan reisleri bir araya gelmişler, "daha önce anlaştığımız gibi Sultan Gıyaseddin'in namusuna halel getirmeyelim. Hayatta oldukça yeminin, sözün, ahdin ve dürüstlüğün şartlarını yerine getirelim. Melik Rükneddin'deki sultanlık sevdası, şeytanın baştan çıkarmasından başka bir şey değildir. Bu Konya şehrinde bir tek canlı kalsa bile onların burayı zorla ele geçirmeleri ve istila etmeleri mümkün değildir" dediler. Ayrıca Rükneddin Süleyman Şah, Konya ileri gelenlerinin yukarıdaki teklifini kabul edince; emirlerin, büyüklerin, ahilerin ve devlet görevlilerinin şahitliğinde yeminlerle dolu bir ahidname yazdı. (İbn. Bibi 1996: I, 52-53).

Bu hadisede Ahiler Gıyaseddin Keyhüsrev'in tarafında olmuşlar ve Konya'yı teslim etmemek üzere sonuna kadar çalışmaya kendi aralarında söz vermişlerdir. Muhasara süresi uzayınca yiyecek sıkıntısı çekilmiş, bu durumda Gıyaseddin Keyhüsrev halkın sıkıntı ve eziyet çekmesini istememiş ve anlaşmayı kabul etmiştir. Ahidnamenin devlet adamları, büyükler ve Ahilerin huzurunda olması Ahilerin siyasî olaylardaki ağırlıkları bakımından önemlidir. Anadolu Selçuklu Devletinde Ahilerin muhtemelen siyasî bir olayda ilk defa

önemli bir rol oynadıklarına bu hadise ile tanık oluyoruz. Tabii ki o gün iki şehzade arasındaki savaşın bitirilmesinde ve aralarında antlaşmanın yapılmasında önemli rol oynamışlar, muhtemelen daha kötü olayların ortaya çıkmasını önlemişlerdir.

Anadolu'da Ahiliğin başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz fütüvvet hareketi, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatı (1205-1211) zamanında Abbasi Halifesi Nâsır Lidînillah ile olan münasebetleri ile başlamıştır. I. Gıyâseddin tahta geçer geçmez hocası şeyh Mecdüddin İshak'ı, Abbasi Halifesi'ne cülusunu bildirmek için göndermiştir. Mecdüddin İshak Anadolu'ya dönerken birçok ilim adamı ve şeyhi de yanında getirmiştir. Bunlar, Muhyiddin-i Arabî, Şeyh Evhadüddin Kirmani, Şeyh Nasruddin Mahmud (Ahi Evran) gibi kişilerdir. (Bayram 1991; 27-30). Bu ilim ve fikir adamları Anadolu Selçuklu Sultanları tarafından himaye ve destek görmüştür. Böylece Anadolu'da fütüvvet teşkilâtı yerleşmiş ve gelişmiştir.

Halife Nâsır Lidinillah, Anadolu Selçuklu sultanına defalarca şalvar ve şed (kuşak)göndermiştir. İzzeddin Keykavus (1211-1220) ve Alaaddin Keykubat (1220-1237) tahta geçtiklerinde Halifeye cüluslarını bildirerek hediyeler göndermişler, Halife de Alaaddin Keykubat'a şalvar ve şed göndermiştir. Şalvar ve şed getiren Selahaddin Sühreverdi'yi Malatya'dan itibaren, Konya'ya kadar karşılama törenleri düzenlenmiştir.(Gölpınarlı 1949-1950: 74-80; Turan 1996: 254,318; Çağatay 1990: 11-15; Taeschner 1972: 22-235; Anadol 1991: 10-14). I. İzzeddin Keykavus zamanında (1211-1220) Kayseri'deki yönetici kesimle, Ahiler ve Türkmenler arasında bir çekişme olmuştur. I. Alaaddin Keykubat tahta geçince Kayseri'ye giderek bu problemi ortadan kaldırmış ve Ahileri himaye etmeye başlamıştır. (İbn. Bibi. 1996: 249; Bayram 1991: 83). Dolayısıyla Ahilik Anadolu'da devlet himayesinde ve rahatça yayılmaya başlamıştır.

Halife, Harzemşahlarla yaptığı mücadelede Anadolu Selçuklu sultanlarından destek görmüş; Halifeye karşı yapılan bazı ayaklanmaların bastırılmasında I. Alaaddin Keykubat tarafından Bağdat'a bir ordu gönderilmiştir. (Gölpınarlı 1949-1950:74-80; Bayram 1991: 29; Anadol 1991:11). Fütüvvet Teşkilâtı ile münasebetler neticesinde Anadolu'da Ahilik Teşkilâtı yavaş yavaş gelişmeye ve kökleşmeye başlamıştır. Ahi Evran 1205 yılında Anadolu'ya geldikten bir müddet sonra hocası Evhadüddin ile Kayseri'ye yerleşmiş ve ilk olarak burada Ahi Teşkilâtını kurmuştu. Bu hususta devletin himaye ve desteği ile sanatkarlar için bir sanayi sitesi de kurulmuştur. (Bayram 1991: 81-83). 1227 yılında Sultan I. Alaaddin Keykubat muhtemelen Ahi Evren'i Konya'ya davet etmiş, O da burada hem sanatını icra etmiş, hem de medresede hocalık yapmıştır. Sultan Alaaddin'den çok büyük destek gören Ahi Evren onun adına bazı eserler de kaleme almıştır. (Bayram 1991:81-84). Ayrıca Alaaddin Keykubat'ın tahta geçiş törenlerinde de önemli roller oynamıştır. (İbn. Bibi 1996: 232).

II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde (1237-1245) Abbasi halifeliği ile siyasî ilişkiler bozulmuş; fakat bu durum Emir Celaeddin Karatay döneminde tekrar düzelmiştir. (Bayram 1991: 29; Anadol 1991:11)

Ahilerin en büyük hamisi olan Sultan I. Alaaddin Keykubat'ın ölümünden sonra, II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve veziri Sadedin Köpek, Ahi ve Türkmenlere cephe almaya başladılar. Daha sonra, II. Gıyaseddin Keyhüsrev, kendisine suikast düzenleyen vezirini de öldürdükten sonra; Ahi ve Türkmenleri de saltanatına karşı oldukları gerekçesiyle cezalandırmaya başladı. Ahi Evren ve birçok ahi tutuklandı. Baba İlyas da tutuklanarak ve bazı müritleri öldürüldü. İşte bu olaylar Ahi ve Türkmenlerin devlete karşı ayaklanmalarına sebep oldu. Bu sırada Moğol ordusu Anadolu'ya girdi; Selçuklu ordusu Köseadağ'da Moğollara karşı ağır bir yenilgiye uğradı (1243). İlerleyen Moğol ordusu Kayseri'ye gelince karşısında ahileri buldu. Ahiler onbeş gün şehri müdafaa ettiler. Bir Ermeni mühtedinin ihanetiyle Moğollar şehre girdiler. Birçok Ahi'yi öldürdüler ve onlara ait ev ve işyerlerini yakıp yıkarak yağmaladılar. Binlerce Ahi ve Bacıyı (Ahilik Teşkilâtının kadın üyeleri) esir aldılar. Bu olaylardan sonra merkezi Kayseri olan Ahi ve Bacı teşkilâtı dağılmaya başladı. II. Gıyaseddin'in ölümünden sonra Celaledin Karatay tutuklu bulunan Ahi ve Türkmen ileri gelenlerini serbest bırakmıştır. Sultan II. İzzeddin Keykâvus Denizli'ye giden Ahi Evren'i Konya'ya getirmesi için Sadreddin Konevi'yi görevlendirdiği şeklinde bazı rivayetler de vardır. (Bayram 1991: 80-85; Turan 1993: 438-443).

Anadolu Selçuklu Devleti'nde, sultana veya vezire karşı isyan etmek isteyen devlet adamları da ahilerin gücünden faydalanmak istemişlerdir. Ebubekir Pervane Konya ahi liderleriyle gizlice toplanarak birçok vaatlerle onları Şemseddin İsfahani'ye karşı isyana teşvik etmiştir. buna karşı ahiler; "Şemseddin İsfahani'nin, Gıyâseddin Keyhüsrev'in vasiyeti ile bütün din ve devlet işlerini eline almış ve memleketin sahibi olarak her şey onun kefaletine emanet edilmiştir. Biz aranızda cereyan eden mücadeleye karışamaz ve sultana isyan edip küfranı nimette bulunamayız" demişlerdir. Ahiler isyan etmediği gibi, devlet erkânı tarafından Ebubekir Pervane'ye karşı tedbir alması için Konya subaşılığına tayin edilen Şemseddin Yavtaş Bey'i şehrin dışında karşılamışlardır. Ahiler ve şehrin ileri gelenleri muhaliflerin kaçmamaları için Konya yollarında muhafızlık ve gözcülük yapmışlardır. (İbn. Bibi 1996: II, 98-99; Turan 1993: 460-462). Böylece Ahiler kendilerine karşı devletten veya Moğollardan gelen herhangi bir tecavüze karşı gereken mücadeleyi yapıyorlar, devlet adamları arasındaki çekişmelere ve kavgalara müdahale etmiyorlardı. Bu tutumlarıyla kendilerinin ve devletin geleceğini düşünüyorlardı.

II. İzzeddin Keykâvus (1254) tek başına iktidarı ele alınca Moğollar kardeşleriyle mücadeleye başladı. Ahiler Moğollara karşı mücadele eden II. İzzeddin Keykavus tarafını tutuyorlardı. II. İzzeddin'in veziri Kadı İzzeddin Muhammet Moğolları Anadolu'dan tamamen atmaya kararlıydı ve onlara karşı savaş hazırlığı için Kayseri'ye gitmişti (1255). Kadı vezir buna başta Ahi Evren olmak üzere diğer şehrin ileri gelenleriyle Moğollara karşı yapacağı mücadelede Ahilerin yardımını istemiştir. (Bayram 1991: 87-88)

IV. Rükneddin Kılıçarslan 1260 yılında iktidarı ele geçirince kendisine bağlı emirleri belirli makamlara getirdi. Çevre vilayetlere çeşitli tayinler yaptı. Kırşehir valiliğine de Nureddin Caca tayin edildi. Türkmenler ve Ahiler Ankara, Aksaray, Çankırı, Kastamonu, Kırşehir'de bu yeni tayinlere ve yönetime karşı

ayaklandılar. Bu ayaklanmanın en şiddetlisinin Kırşehir’de olduğu ve Ahi Evren tarafından organize edildiği ileri sürülmektedir. Burada isyancıların Nureddin Caca’yı bir süre şehre sokmadıkları, fakat şehir zapt edildikten sonra da isyancıların tamamının kılıçtan geçirildiği zannedilmektedir. (Bayram 1991; 103-104) Tabii olarak bu hadiseden sonra şehirlerde barınamayan Ahiler, mümkün merteye uçlara ve ücra yerlere gitmeye başladılar. Bunların bir kısmının da Ankara ya gittikleri tahmin edilmektedir. Dolayısıyla yerlerinden yurtlarından edilen Ahilerin Moğollara karşı mücadeleleri daha da hızlanmıştır.

Karamanoğulları, Siyavuş (Cimri) hadisesinde 1277 yılında Konya’ya hâkim olunca Konya yakınlığında Filobad Köşkünden Alaaddin (Gıyâseddin) Siyavuş’u şehre getirdiler. Karamanoğlu Mehmet Bey onun önünde eğilip biat etmiştir. Selçuklu hanedanına bağlı Konya’nın ileri gelenleri, Ahi Ahmed Şah, bağlılarıyla birlikte Siyavuş’a biat etmişlerdir. Fakat daha sonra gerçek Sultan’ın Konya’ya hareket ettiği anlaşıldı. Konya’da bulunan Selçuklu baş kadısı Siraceddin Mahmud Urmevi şehir halkına bir fetva çıkararak onları Karamanlılara karşı savaşa teşvik etmiş ve ahiler de bu fetvaya uyarak bu sefer de Karamanlılara karşı şehri müdafaa etmişlerdir. (İbn. Bibi 1996: II, 205, 209, 213; Turan 1993: 564-567). Osman Turan bu konuyla ilgili ahilerin davasını da şöyle yorumlamıştır: “Şehirlerde esnaf ve tüccarın iktisadî, ictimai ve dinî esaslara göre kurduğu bu sağlam teşkilâtın ahlakî ve ticarî nizamdan başka siyasî buhran ve hükümetin zayıfladığı zamanlarda da asayiş ve siyasî nizamı kendi mensupları ile tesiste askerî bir kuvvet yerine vazife görmüşlerdir” (Turan 1993: 566 n.).

Konya ahilerinin lideri Ahi Ahmed Şah emrinde birkaç bin asker bulunan zengin bir kişi idi. Moğol şehzadesi Geyhatu’nun Konya’ya gelişinde onu hediyelerle karşılamıştır. Moğol kumandanı iki üç bin kişi ile Konya’ya ziyaret etmiş ve Ahi Ahmed -Şah’ı da kendisine “Baba” yapmıştır. (Turan 1993: 555)

II. Gıyâseddin Mesud Sultan Mesud Anadolu Selçuklu tahtına çıkınca, Keyhüsrev’in annesi devletin, onun iki oğlu ile Mesud arasında paylaşılmasını istedi. Bunu gerçekleştirmek için de Karaman oğlu Güneri Bey’e beylerbeyliği, Eşref oğlu Halil Bey’e de saltanat naipliği vererek onları Konya’ya davet etti. Sahip Ata bu durumu görünce valide sultanı yatıştırmaya çalışmış fakat iki taraf arasında başlayan çatışmada ölenler olmuştu. Ahi Ahmed-Şah ve Konya Kadısı araya girerek çatışmayı yatıştırdılar (Turan 1993: 589).

Yine Anadolu Selçuklu Devleti’nde Ahilerin siyasî etkileri ile ilgili bir başka hadise de şöyle gerçekleşmiştir. Kayseri’den uçlara kadar olan batı vilayetlerinin idaresini elinde tutan Fahreddin Kazvini’nin, bölgesinde baskı, zulüm ve asayişsizlik olduğundan bahsedilir. Buna karşılık Vezir Fahreddin ise yalnız bırakıldığından dolayı muvaffak olamadığını belirtmiştir. Sultan bunun üzerine, onun arzusuna göre Konya Ahiler’ini silahlandırarak kendisini şehir önünde karşılamalarını emretti. Bu sefer de Fahreddin çok kalabalıktan şikâyet etmiştir. Ahi Ahmed Şah ise Ahiler’in geliş sebeplerini, yeni vergiler altında ezilmeleri olarak ifade etmiştir. Ahiler bu durumu ve şikâyetlerini Sultana da bildirmek için yola koyulmuşlardır (Turan 1993: 593-594). Bu hadisede Ahiler,

sultanın emrinde silahlanarak Fahreddin Kazvini'ye karşı direnişlerini ve yeni vergiler altında ezildiklerindeki Sultana bildirmekten hiç çekinmemişlerdir.

Geyhatu 1290 yılında Anadolu'dan ayrılarak Moğol Hanlığı'na geçince, bu fırsattan ve Selçukluların zayıf durumundan istifade eden Karamanlılar, Selçuklulara karşı taarruza geçtiler. Karamanlılar Konya'yı kuşatınca, onlarla şehir ahileri ve gençler sur kapısından dışarı çıkarak savaştılar. Fakat kayıp verince tekrar surdan içeri girdiler. (Turan 1993: 604). Sultan Mesud Kayseri'ye gidince Payitahtta ciddi bir kuvvet kalmamış, bu olayda da yine şehri ahiler savunmuşlardır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nde Ahilerin siyasî hayattaki roller ile ilgili Ahi Ahmed'in davranışları çok önemlidir. Ahi Ahmed Şah Konya Ahileri'nin lideri ve önemli bir şahsiyetti. Buhranlı yıllarda kendine bağlı birkaç bin askeri ile şehri savunmuş, asayiş sağlamıştır. Gazan Han'ın elçisi Konya'da zulüm yapınca Ahi- Ahmed-şah onu şehirden sürmüştür. Ayrıca Ahmed Şah'ın 1292'de Geyhatu'yu Konya'yı yağma etmekten caydırdığı da ileri sürülmektedir. Ahi Ahmed'in ölümüne bütün Konya yas tutmuş ve cenazesine 15.000 kişi katılmıştır. Onun ölümünden sonra Konya tamamen sahipsiz kalmıştır. (Turan 1993: 619; Cahen 1994: 328). Selçuklular döneminde Ahilerin Seyfi koluna mensup olanlar şehirlerin güvenlik kuvveti olarak çalışmışlar, bazı merkezlerin düşmana karşı savunmasında ve korunmasında da ordunun yanında yer almışlardır. (Anadol 1991: 52).

Anadolu Selçukluları Devletini Moğolların istilasından sonra, çok nüfuzlu bir teşkilât olan "Fütüvvet ehli"nin (Ahiler) devletin asayişini korumak hususunda önemli hizmetleri olmuştur. Ahiler başlarındaki ahi reisleriyle birlikte, iç karışıklıkların önlenmesinde ve uclardaki ayaklanmaların bastırılmasında önemli görevler üstlenmişlerdir. (Akdağ 1979: II/ 273).

Anadolu Selçuklu Devleti Moğol tahakkümüne girdiği için siyasî düzensizlikler başlamış ve şehir hayatında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler şunlardır: Batı Anadolu ve Rumeli gibi zengin topraklar alınca oradaki şehirleri Türkleştirmek için başlatılan göçler Anadolu şehirlerini sarsmıştır. Moğol askerleri veya onlara karşı gelen Türkmenler tarafından yapılan devamlı baskınlar, âsî valiler, Türk beyleri veya Moğollar arasında şehirlerin devamlı el değiştirmesi huzursuzluk meydana getirmiş ve birkaç yüzyılda kurulan iktisadî düzen de yıkılmaya başlamıştır. Bu kargaşa ve kaos dönemlerinde her ahi esnaf teşkilâtı kendi şehrinin asayiş ve düzenini sağlamayı düşünmüş, "ahi babayı" ya da bir ahiyi şehre vali seçmek bir usul haline gelmiştir. Böylece ahi şehirlerinin anarşi ortamında daha az zarar görmesini sağlamışlardır. (Akdağ 1979: II/ 34-35).

Ankara'da bir ahi hükümetinin kurulması da aynı sebeplerden dolayıdır. Aslında Konya, Kayseri, Sivas ve başka yerlerde de durum aynı olduğu belirtilmektedir. (Akdağ 1979: II/ 34; Hodgson 1995: II/ 135-142; Tabakoğlu, 2003: 157).

Anadolu Selçuklu idaresi zayıflayınca, Anadolu'nun büyük kentlerinde Ahiler buldukları şehirleri, etraftaki kasaba ve köylerin asayiş ve düzenini

sağlayarak; durum düzelinceye kadar idareyi ellerinde tutarak geçici bir hükümet kurmuşlardı. Konya ahileri de aynı şekilde geçici bir hükümet kurmuşlar ve hükümet başkanlığına da Şeyh Muhlis adında bir ahi liderini getirmişlerdi. (Akdağ 1979: II/23). Ayrıca Ankara da ki Ahilerin de idareyi ele geçirdikleri bilinmektedir. (1300'lerin başlarından ortalarına kadar).

Ülkedeki işsiz ve serseriler, şehirlerdeki siyasî düzenin karışıklığından, Türk ümerasının veya Moğolların kendi aralarında yahut birbirlerine karşı mücadelelerinden faydalanmışlardır. Siyasî durum o kadar kötü idi ki şehirlerde daimi bir vali veya bey olmuyordu. Bu durumda şehri ele geçiren asi vali veya siyasî teşekkül şehri davası için para kaynağı olarak düşünüyordu. İşe yine bu durumlarda da Ahi teşkilâtları kendi şehirlerini ve çevrelerinin emniyetini koruyorlardı. "Her şehir sanki ahi bir valinin idaresinde muhtar bir site olmuştu" (Akdağ 1979: I/ 119). Anadolu Selçukluları yıkıldıktan sonra ülke dört bölgeye ayrılmış buralarda birçok küçük hükümetler ortaya çıkmasına rağmen hiç birisinde siyasî istikrar olmamıştır. Otoriter bir hükümet de kuruluncaya kadar, şehirler, Ahiler ve esnaf birliklerine dayanarak hiç olmazsa belediye ve idare bakımından kendilerine yetmeye çalışmışlardır. Hatta İbn. Batuta Anadolu'da Ahiler'in polis kuvvetleri halinde teşkil ettikleri gençleri çevrenin eşkiyasına karşı kullandıklarını ve valinin de Ahiler'den olduğunu yazmıştır (Akdağ 1979: I/119-120). Fuat Köprülü "XIII. asrın ikinci nısfından XIV. Asra kadar Anadolu'da bir takım büyük devlet ricalinin, kadıların müderrislerin, muhtelif tarikatlara mensup şeyhlerin, büyük tacirlerin Fütüvvet teşkilâtına dahil olduklarını görüyoruz ki bu teşkilâtın ictimai kıymetinin yükseldiğine alâmettir" diye ifade eder. (Köprülü 1988: 91).

B-Osmanlı Dönemi

Ahiler Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve yeniçeri askerî teşkilâtının ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. Aşık Paşazade, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında önemli rol oynayan dört zümreden birisinin de Ahiyan-ı Rum (Anadolu) Teşkilâtı olduğunu yazmaktadır. Osman Bey'in kayın babası Şeyh Edebali, Osman Bey'in birçok silah arkadaşları, Orhan Beyin kardeşi Alaaddin Paşa'nın bu teşkilâtın üyesi oldukları ileri sürülür. İlk Osmanlı hükümdarları Osmanlı Devleti'ni kurmak için, bu teşkilâtın siyasî, askerî anlamda istifade etmişlerdir. " ilk askerî teşkilât olan yaya teşkilâtında Ahilerin üniformalarını taklit etmişler, I. Murad devrindeki Yeniçeri teşkilâtında da bu yeni askerler için ahilerin serpuşlarını muhafaza etmişlerdi." (Köprülü 1985: 13; Aşıkpaşaoğlu 1949: 237-238).

Ertuğrul Beyin gaza arkadaşlarından Gazi Abdurrahman, Akça-Koca, Konur-Alp, Turgut -Alp, Hasan-Alp, Saltuk -Alp, Aygud Alp, Ak Timur, Kara Mürsel, Kara Tekin Samsa Çavuş, Şeyh Mahmut gibi bir çok beylerin Osman ve bir kısmının da Orhan Bey döneminde Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda hizmet ettikleri rivayet edilir. Bu beylerin genellikle ahi teşkilâtına mensup kişiler olduğu belirtilmektedir. (Danişmend 1971: I, 2).

Osmanlı Devleti'nin temelleri atılırken, Anadolu'da ahilik ve Babâî'lik adlı iki önemli tarikat vardı. Ahi liderlerinden Eskişehir civarında tekkesi bulunan Şeyh Edebalı o bölgenin en itibarlı büyüklerindendi. Osman Bey Şeyh Edebalının Kızı Malhan Hatunu almış ve bu şekilde Ahilerin nüfuzundan istifade etmiştir. Ayrıca Şeyh Mahmut Gazi, Ahi Şemseddin ve Oğlu Ahi Hasan, daha sonra Osmanlılarda kadı, kazasker ve vezir olan Çandarlı Kara Halil de Ahi idi. Bu kişiler Osmanlı Beyliği'nin kuruluş ve gelişmesinde önemli hizmetleri olmuştur. (Uzunçarşılı 1988: I/105-106; Aşıkpaşa oğlu 1949:95; Barkan 1949-1950: 536-537). Ahilerin nüfuzundan istifade eden Osman Gazinin ölümünden sonra ahilerin kararıyla Beyliğin idaresi Orhan Beye geçti. (1324-1362).

Osman Bey ölünce, Orhan Bey Kardeşi Alaaddin Paşa ile bir araya geldiler. Ahi Hasan'ın tekkesinde toplandılar. İstişare sonucunda Orhan Bey'in "Bey" seçilmesine karar verildi. (Aşık Paşaoğlu 1949: 115). Orhan Bey, Şed kuşanarak ahi olmuş, kendisi de başkalarına şed kuşatmış, yani ahiliğe sokmuştur. Orhan Bey ahi unvanlarından "ihtiyârüddin" unvanını kullanıyordu(Anadol 1991: 57). 1326'da önemli bir kuvvetle Bursa üzerine yürüyen Orhan Bey tecrübeli kumandanları Köse Mihal, Turgut Alp, Şeyh Mahmut ve Ahi Hasan ile görüşerek bu şehrin güneyindeki Bursa'nın anahtarı olan Atranos (Orhaneli) Kalesi'ni alıp yıktıktan sonra, Bursa önüne gelerek Pınarbaşı mevkiinde karargâhını kurmuş ve kaleyi kuşatmıştı. (Uzunçarşılı 1995: I/118).

Osman Gazi'nin arkasında kayın pederi Ahi liderlerinden Şeyh Edebalı'nın akrabası ve ahilerden olan, medrese tahsili görmüş Kara Halil, Orhan Gazi zamanında Bilecik kadısı olmuş, daha sonra İznik kadısı ve Bursa kadısı olmuştur. (Uzunçarşılı 1988: I/ 496-555)

Orhan Gazi'nin ölümünden sonra yerine devlet işlerinde nüfuzları olan ahilerin kararıyla büyük oğlu Murad Bey geçti. (1361-1389). Daha babası zamanında Süleyman Paşa tarafından 1354'te fethedilmiş olan Ankara üzerine sefer düzenlendi. Çünkü Orhan Beyin ölümünden sonra Ankara'da büyük nüfuzları olan ahiler Karamanoğullarının teşviki ile Osmanlı kuvvetlerini Ankara'dan çıkararak burasını idareleri altına almışlardı. Sultan Murad Ankara üzerine yürüyünce karşı koyamayacaklarını anlayan ahiler Sultan Murad'ı karşılayarak Ankara'yı teslim ettiler (1362).

Ankara'nın müstakil bir hükümet olup olmadığı da tartışmalıdır. Belki de daha önce belirttiğimiz gibi kargaşa ve anarşi dönemlerinde büyük şehirlerimizdeki düzeni muhafaza etmek üzere Ahilerin işbaşına gelmeleri şeklinde düşünebiliriz. (Uzunçarşılı 1988: I/ 160-161; Akdağ 1979: I/ 119; Köprülü 1988: 92; Hodgson 1995: II, 468).

Şeyh Edebalı'den sonra Ahi tarikatı liderliğinin kime geçtiği bilinmemekle birlikte I. Murad'a geçtiği anlaşılmaktadır. I. Murad'ın da Gelibolu'daki liderliği Ahi reislerinden Ahi Musa'ya verdiğini 767 Receb /1388 Mart 14 tarihli icazetnâme ve vakıfnâmeden anlıyoruz: "Ahilerimden kuşandığım kuşağı Ahi Musa'ya kendü elümle kuşadup Magalkara'da (Malkara'da) ahi diktim ve Ahi Musa veya evlatlarından kimesneyi ihtiyar idüp

ya akrabalarından veya güğeygülerinden ahilik icazetin virüp bizden sonra yerümüze ahi sen ol diyeler ki bunlar fevt olduktan sonra şer'ile sabit ve zahir ola..." (Uzunçarşılı 1988: I/ 531).

Ahi teşkilâtı liderliğinin I. Murad'a geçtiği ve O'nun da liderliği Ahi Musa'ya verdiğine göre, Ahiliğin Osmanlı Devletinde çok önemli bir fonksiyona ve öneme sahip olduğunu görüyoruz. En üst kademede, sultanlar seviyesinde değere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Çelebi Mehmet (1413-1421) Rumeli'de Musa Çelebi ile mücadele ederken, Anadolu'da Osmanlı kuvvetleri olmayınca bunu fırsat bilen Karamanoğlu Osmanlı topraklarına taarruz etmişti. Önce Germiyanoglu topraklarını işgal etmiş, ertesi yıl Bursa'ya gelmiş, şehri muhasara ve yağma etmişti. Karamanoğlu Bursa kalesini almak için çok çalışmış ise de kale muhafızı Hacı İvaz Paşa burasını otuz bir gün şiddetle müdafaa etmişti. Çelebi Mehmed'in Amasya'dan beri beraberinde bulunan Tokatlı Ahi Bayezidoğlu, Hacı İvaz Paşa, Bursa kalesini otuz iki gün müdafaa etmiş ve hatta yaralandığı halde ehemmiyet vermeyerek müdafaada sebat göstermiştir. (Uzunçarşılı 1988: I/349-350).) Önemli Ahi liderleri, devletin iç karışıklıklarında ve taht kavgalarında önemli fonksiyonlar icrâ etmişler, birer devlet adamı ve komutan gibi bizzat bütün olaylarda müdahil olmuşlardır.

Çelebi Mehmed'in oğullarından henüz on üç yaşında bulunan Hamideli Sancak Bey'i Mustafa, biraderinin cülusu üzerine öldürülmekten korkup Karamanoğlu'nun yanına sığınmıştı. Muhasaradan kurtulmak isteyen imparator da Mustafa Çelebi'nin lalası Şarapdar İlyas'a mektuplar yazdı. Çokça altın ve para göndererek asker toplamasını istedi. Aynı zamanda Mustafa'yı İstanbul'a getirtti. Mustafa, topladığı kuvvetlerle Bursa üzerine yürüdü. Bursa halkı şehri ve kaleyi Mustafa'ya vermek istemediler. Ona memleketin nüfuzlu şahsiyetlerinden Ahi Yakup ile Ahi Hoşkadem'i elçi olarak gönderdiler, para ve hediyeler vermek suretiyle bu işi önlemek istediler (Uzunçarşılı: 1988: I/ 391). Ahiler yine burada da memleketin sulhu ve selameti için aracı olmuşlardır. Buda bize Ahilerin ne kadar nüfuzlu şahsiyetler olduğunu gösteriyor.

Bilinen önemli kaynaklarımız olan Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Gelibolu'lu Âli'nin "Kühü'l- Ahbar"ında, Münecim Başı Ahmed'in "Camiu'd-Düvel"inde, "Şakâyık-ı Numaniyye" de özellikle Osman Bey, Orhan Bey, I. Murad, I. Bayezid, I. Mehmed, II. Murad ve Fatih dönemlerinin âlimleri ve devlet adamları arasında birçok ahi olduğu belirtilir. Ahilerin Anadolu Selçukluları, Osmanlılar ve Anadolu beyliklerinin bazılarının saygı ve sevgi göstermekte kendilerine önem verildiği gibi devlet yönetimi ve askerî komutanlıklarda görev almışlardır. Ahiler'in Karamanoğulları ile olduğu gibi, Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin ile de yakın ilgileri vardı. Kadı Burhaneddin (1344-1398), Ahi İsa, Ahi Nevruz, Ahi Alişah, Ahi Muhammed, Ahi Nasruddin gibi nüfuzlu ahilerle daha hükümdar olmadan önce iyi ilişkiler kurmuştu. Ahi İsa ile dost olup, kendisi, Sivas hâkimi olduktan sonra (1381) Ahi İsa'yı Amasya hâkimi Hacı Şadgeldi'ye elçi göndermiş, daha sonra Kayseri'ye saldırdığında askerlerinin bir kısmına komutan atamış, Ahi Nevruz'la önce dost iken, sonraları

araları açılmıştı. Kadı Burhaneddin, Zile’de yaptırdığı medrese ile bu şehrin yönetimini Ahi Alişah’a vermişti. (Anadol, 1991: 58-59)

XIII. yüzyıldan itibaren Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar döneminde Sultanönü Sancağı’nda Ahi zaviyeleri kurulmuş ve devlet adamları tarafından onaylanarak yeni vakıflar ilave edilmiştir. XVI. yüzyılda düzenlenen tahrir defterlerinde çok sayıda ahi ve tarikat zaviyeleri ile şeyhlerinin vakıf ve mülklerinin kayıtları bulunmaktadır. Bunların dışında ahilere vakıf yapılmış vakıf toprakları da çoktur. Bu vakıflar bazı vergilerden muaftı ve bu toprakları bazen Sultan hayır işleri yapanlara sadaka olarak veriyordu. Osman Bey ve Orhan Bey savaşa katılan ahilere bu hizmetleri karşılığında toprak vakfediyordu. (Doğru, 1991: 55-57). Görüldüğü üzere Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Sultanları ve devlet adamları Ahiliğin yerleşmesi ve gelişmesi için her türlü maddî ve manevî desteği vermiştir.

Genel olarak Ahilik Osmanlı Devleti’nin merkezi otoritesinin güçlü olduğu dönemlerde, devlete siyasî ve askerî yönden yardımları olmuştur. Ahiler Osmanlı’nın kuruluş yıllarında devletin yükünü hafifletmişlerdir. Merkezi idare kuvvetlenince, siyasî fonksiyonlarını hiçbir mukavemet göstermeden bırakmışlardır. (Turan, 1994: II, 21; Ekinci, 1989: 48). Osmanlı döneminde Ahilerin asıl fonksiyonlarının iktisadî olduğu, siyasî fonksiyonlarının zayıf veya olmadığını ortaya koyuyor.

Osmanlı döneminde Ahiliğin sosyal yönü ise, “Yönetenler” zümresinin ortaya çıkışını büyük ölçüde devletin ilk dönemlerdeki fetihçi hareketlerin belirlediğini görüyoruz. Fatihler, yani gaziler, ahiler, dervişler ve aşiret ileri gelenleri üst sosyal tabakayı oluşturuyorlardı. Fethedilen topraklarda iktâ sistemi içinde bunlar dağıtılıyor, onların mülkü sayılıyor. Fatihlere, daha sonra tımarlı sipahilere bırakılan pay toprak gelirlerinden devlete düşen kısımdır. Mirî mülkiyet kavramı bunu ifade etmektedir. Bu toprakların gerçek sahibi, İslam’ın savaş yoluyla fetih geleneğine bağlı olarak devlettir.” diye ifade edilmiştir (Tabakoğlu, 2003: 143). Ahiler Osmanlı Devleti’nde üst sosyal tabakayı teşkil ediyordu. Bu da onların ne kadar önemli bir teşkilât olduğunu gösteriyor. Ayrıca böyle bir üst sosyal tabakaya ulaşması da herhalde siyasî gücünün neticesi ile ilgili olsa gerekir.

İbn Batuta, Kayseri’de Ahi Emir Ali zaviyesinin önemini anlatırken Ahiler’in siyasî durumlarını da anlatır: “Bu ülke törelerine göre bir mahalde sultan bulunmadığı takdirde, oranın hâkimi Ahi olup, hükümdar gibi o beldeyi yönetirdi.” (İbn Batuta, 1333: 326; Köprülü, 1966: 180-185). “Bursa Ahilerinden olan Ahi Kadem’le Ahi Yakub da Düzmece Mustafa Vakası’nda Bursa şehrini münasip bir şekilde, onun hücumuna uğramaktan kurtarmışlardı. Herhalde bu vakalar, devlet teşkilâtının henüz pek ibtidai olduğu o devirde ahi teşkilâtının kısmen o vazifeyi ifâ ettiğini gösteriyor” (Köprülü, 1996: 83). “II. Murad zamanında da Kadem Ahi ve Ahi Yakub, ileri bir mevki sahibiydiler. Sultan Yıldırım Bayezid zamanında da Ankara ahileri aynı nüfuza sahiptiler.” (Gölpınarlı, 1949-1950: 81).

“Esnafın sefer sırasında orduda görev alması kanundur. Kapıkulu efradı ile İstanbul’da kurulan askerî ve mirî imalathanelerde; dikimevi, saraçhane, haymehane gibi ordunun ihtiyacı olan malzemeyi hazırlayan ehl-i hiref veya erbâb-ı hiref, seferin gerektirdiği ölçüde bulunmazsa, Divân-ı Hümâyûn kararı ile serbest esnaf takımı da sefere gitmek zorunda kalırdı ki, bunlara “orducu takımı” adı verilirdi. Osmanlı tarihinde ilk defa 1389’da, I. Kosova Savaşı’nda katıldıkları görülen esnafın o tarihte ordudaki mevcutları 10.000 olup, bunlara “pazarıcı” deniliyordu. Sefer boyunca askerî (bozadan, mumcudan, eskiciye) kadar zaruri ihtiyaçlarına cevap vermek üzere İstanbul, Bursa ve Edirne esnafının bir kısmı orducu olarak sefere katılırlardı”. Bu kolonizatör Türk dervişlerinin köylerde kurdukları zaviyeler Anadolu ve batıya doğru fetihler ve göçler oldukça bunlar da ilerlemiş ve çoğalmıştır. “Fatih Sultan Mehmed, III. Selim ve Kanuni Süleyman devirlerinde yaptırılmış olan genel nüfus ve arazi tahrir defterlerinde resmi bir belge olarak korunmuş bulunmaları, değerlerini büsbütün arttırmaktadır. Herhangi bir seyyahın tesadüfen naklettiği üst gözlemlerden veya halk arasında nakledilen söylentileri toplaması suretiyle elde edilen bilgilerden farklı olarak bu defterlerde tahrir eminleri, bir devlet memuru sıfatıyla bizzat yerinde yaptıkları tetkiklerde bu dervişleri isimleriyle kaydetmişler ve bilhassa zaviyelerin eşyasını tarlaların, değirmen bahçe gibi gayrimenkulleri ayrı ayrı sayıp dökmek, mevkiin önemi ile zaviyenin ifa etmekte olduğu vazifeler ve bu vazifelere karşı faydalanılan imtiyaz ve muafiyetleri ayrı ayrı bildirmek suretiyle günümüze ulaşan çok değerli bilgileri toplamışlardır.” (Anadol, 1991: 87-88). Tabii olarak bu kayıtlar tahrir defterlerine geçtiğine göre, bu teşkilâtın faaliyetleri devletin çok önem verdiği ve kayda değer faaliyetlerdir.

“Kanuni Sultan Süleyman’ın Zigetvar Seferi’ne çıkarken Anadolu Beylerbeyi’ne gönderdiği emirle “orducu esnafı” nı beraberinde getirmesini istemesi, ahiliğin askerî teşkilâtçılığının önemini ortaya koymaktadır. Esnafılık ve sanatkârlık, Osmanlı İmparatorluğu’nda hükümdarı dahi içine alan bir kuruluş olmuştur. Osman Gazi’den itibaren, Sultan Vahideddin’e kadar bütün hanedan mensupları bir hırfete bağlanmışlar, bunların birçoğu bir sanatı hakkı ile uğraşmış, hünerli birer usta olmuşlardır. Ahiliği Seyfi kolundan Ankaralı Seymenlerin ve Ankara esnafının, Kurtuluş Savaşı’nda Atatürk’e ve milli harekete bağlılık ve yardımları bu temele dayanıyordu” (Anadol, 1991: 89).

SONUÇ

Netice olarak Ahilik teşkilâtı, XII. yüzyıldan başlayarak, XX. Yüzyıla kadar Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletinde siyasî, sosyal, iktisadi ve dinî-ahlakî fonksiyonu olan önemli bir kurumumuzdur.

Ahilik, diğer fonksiyonlarının yanında siyasî hayatta da önemli bir yere sahip olmuştur. Her zaman devletin yanında olmuşlar, devlete her yönüyle yardımcı olmuşlardır. Yeri geldiği zaman idareci, yeri geldiği zaman asker olarak devlete hizmet etmişlerdir. Düzenin bozulduğu anarşi ortamlarında, toplumun huzuru için gereken tedbirler alınmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192- 1196), İzzeddin Keykavus (1211- 1220), Alaaddin Keykubat (1220- 1237) Abbasi halifesinin gönderdiği Fütüvvet şalvarı ve kuşağını giyerek, Ahiliğe girmişlerdir. Bu sultanlar Ahileri ve Ahi liderlerini himaye etmişlerdir.

Anadolu Selçuklu Devleti, Moğol tahakkümüne girince siyasî düzensizlikler başlamış ve şehir hayatında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. İşte bu düzensizlik ve kargaşa dönemlerinde şehrin idaresini bir ahi lideri eline almıştır. Bu sayede ahiler hem kendi şehirlerini hem de çevrelerinin emniyet ve asayişini korumuşlardır. Siyasî istikrar olmayınca şehirler ahiliğe ve esnaf birliklerine dayanarak hiç olmazsa belediye ve idare bakımından kendilerine yetmeye çalışmışlardır. Zaman zaman polis teşkilâtı gibi çevrenin asayişini de korumuşlardır. Ahiler Selçuklular döneminde bazı istisnalar hariç devamlı hükümdarın izlediği siyaseti izlemişler ve onun yanında olmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da büyük hizmetleri olmuştur. Osmanlı Beyliği'nin ilk yöneticileri Osman Bey (1299-1326) Orhan Bey (1326-1361), I. Murad (1361-1389) Ahi teşkilâtının birer üyeleri idi. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve gelişmesinde her zaman birinci planda olmuşlar, savaşta ve barışta Ahiler önemli fonksiyonlar icra etmiştir. Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesi yeterince güçlendiği zaman, Ahi teşkilâtının desteğine gerek kalmamış, teşkilâtın siyasî fonksiyonu geri planda kalmıştır.

Anadolu'daki Ahilik yukarıda kastettiğimiz dört fonksiyon üzerine kurulmuştur. Asıl fonksiyonu ise tabiatıyla iktisadî fonksiyonudur. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde merkezi otorite zayıfladığı zaman, Ahilik teşkilâtının siyasî fonksiyonu ortaya çıkmış; merkezi otorite kuvvetlenince Ahiliğin siyasî fonksiyonu ortadan kalkmıştır. Ahilik teşkilâtı, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde asırlarca çok önemli hizmetler veren önemli bir kurumumuzdur.

KAYNAKLAR

- AKDAĞ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi, İstanbul, 1995, İstanbul, 1979, I-II.
- ANADOL, Cemal, Türk- İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Ankara, 1991.
- ÂŞIKPAŞAOĞLU Ahmed Âşıkî, Tevârih-i Âl-i Osman, Düzenleyen: Çiftçioğlu N. Atsız,
- ATİK, Kayhan, Ahilik ve Eğitim, *Bilim Yolu*, Kırıkkale 2003.
- BABİNGER F. KÖPRÜLÜ -Fuat, *Anadolu'da İslamiyet*, İstanbul, 1996.
- BARKAN, Ömer Lütfî, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 11. Cilt, Ekim 1949- Temmuz 1950, No. 1-4.
- BAYRAM, Mikail, Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu, Konya, 1991.
- BAYRAM, Mikail, Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi, *Türkler*, Ankara, 2002, s. 258-263.
- BÜNDARİ, Zübdetü'n Nursa ve Nühbetü'l Usra, (Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi), (çev; Kıvameddin Burslan), İstanbul, 1943.
- CAHEN, Claude, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, (Çev. Yıldız Moran), İstanbul, 1994.
- ÇAĞATAY, Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, TTK Yay, Ankara, 1981.
- ÇAĞATAY, Neşet, Fütüvvet – Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. I, İstanbul, 1952.
- ÇAĞATAY, Neşet, Fütüvvetçilikle Ahiliğin Ayrıntıları, Belleten, XL/ 159 (1976), Ankara, 1976.
- ÇİFTÇİOĞLU N. ATSIZ, Osmanlı Tarihleri, I, İstanbul, 1949.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c.I, İstanbul, 1971.
- DOĞRU, Halime, XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı'nda Ahiler ve Ahi Zaviyeleri, Ankara, 1991.
- ECER, A. Vehbi, Anadolu'da Ahi Evran Zamanında Kültür Hayatı, Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, 13-15 Eylül, İstanbul, 1986.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet teşkilâtı ve Kaynakları, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 11. Cilt, Ekim 1949- Temmuz 1950, No. 1-4.

- GÜLLÜLÜ, Sabahattin, “Fütüvvet ve Ahi Ahlakı Konusunda Bazı Düşünceler”, *Türk Kültürü ve Ahilik* Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, 13-15 Eylül, İst. 1986.
- İBN BATUTA, Seyahat-nâme, (trc; M. Şerif), İstanbul, 1333.
- İBN BİBİ, El Evâmirü'l Ala'ıye fi'l- Umuri'l Ala'ıye (Selçukname), c. I-II, (Çev; Mürsel Öztürk), Ankara, 1996.
- İBN ESİR, Özaydın, *El-Kamil fi't-Tarih*, (Çev. Abdülkerim), İstanbul, 1987.
- KOCATÜRK, Sadettin, “Fütüvvet ve Ahilik”, *Türk Kültürü ve Ahilik*, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Bildirileri, 13-15 Eylül 1985 Kırşehir, Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul, 1986.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, Ankara, 1988.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 1966.
- RUBEN W. , Kırşehir'in Dikkatimizi çeken Sanat Abideleri, Çev.A.İtil, *Belleten*, Ank.1947, XI, Sayı:44.
- SOYKUT, Refik, *Orta Yol Ahilik*, Ankara, 1971.
- TABAKOĞLU, Ahmet, Türk İktisat Tarihi, İstanbul, 2003.
- TAESCHNER, Franz, İslam'da Fütüvvet Teşkilâtının Doğuşu Meselesi ve Tarihi Ana Çizgileri (Çev, Semahat Yüksel), *Belleten*, c. XXXVI, No: 142, Nisan 1972, Ankara, 1972.
- TURAN, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul, 1996.
- TURAN, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1993.
- TURAN, Osman, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, c. II, İstanbul, 1994.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, Ankara, 1988,II.